

КОНЦЕПЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ВІЙСЬКОВОГО ТРИБУНАЛУ ДЛЯ ПОКАРАННЯ РФ ЗА ЗЛОЧИНИ В УКРАЇНІ

THE CONCEPT OF AN INTERNATIONAL MILITARY TRIBUNAL TO PUNISH RUSSIA FOR CRIMES IN UKRAINE

Краснікова О.В., к.ю.н.,
доцент кафедри морського права

Національний університет «Одеська морська академія»

У статті проведено дослідження концепції створення військового трибуналу для переслідування громадян держав-агресорів за міжнародні злочини, зокрема злочин агресії, проти людяності, воєнні злочини та геноцид, скоєні на території України. За підтримкою та за сприянням Білорусії у лютому 2022 року Росія почала загарбницьку війну проти незалежної України. Це злісне порушення норм міжнародного права та становить загрозу фундаментальним принципам сучасного правового порядку. Оскільки зараз немає дієвих механізмів застосування міжнародної відповідальності для керівництва держав-агресорів за скоєні тяжкі злочини проти українського народу, є доцільним дослідження концепції створення спеціального трибуналу з розгляду справи про агресію РФ та Білорусії.

Міжнародний кримінальний суд, сформований відповідно до Римського Статуту – це перший постійний міжнародний судовий орган, призначений для розслідування та осуди фізичних осіб, винних у злочинах проти людяності, геноциду, агресії та військових злочинах. Однак, для застосування його юрисдикції щодо ситуації в Україні є деякі проблеми, зокрема сторони конфлікту не є учасниками установчого документу Кримінального суду.

Автор акцентує увагу на тому, що незважаючи на те, що Україна не ратифікувала Римський статут, але відповідно до внесеної поправки до Конституції України вона може визнати та визнає юрисдикцію Міжнародного кримінального суду. Основою для цього є подана у 2014 році заявка Верховної Ради України, яка пролонгована на невизначений термін. На цей підставі справи про геноцид українського народу, злочини проти людяності та військові злочини, скоєні на її території та проти її громадян будуть розглядатися названим Судом. Заснований офісом Генпрокурора України спільно з українськими та міжнародними партнерами спеціальний інтернет-ресурс дозволить зібрати докази для кримінального процесу над фізичними особами, громадянами держав-агресорів.

У статті обґрунтоване твердження, що спеціальний трибунал повинен бути міжнародним, а ні складовим національної судової системи України. Міжнародний характер трибуналу обумовлений обставиною, що загарбницька війна РФ завдає шкоди міжнародній спільноті в цілому. Крім того, у міжнародному судовому процесі будуть зняті імунітети, які перешкоджатимуть національному правосуддю щодо високопосадовців країн-агресорів.

Також автор приходиться до висновку, що формування трибуналу повинне ґрунтуватися на угоді між Україною та ООН. Це означатиме підтримку Генеральної Асамблеї, що дозволить державам з усього світу долучитися та підтвердити загальновизнаний принцип незастосування сили, від якого відступилася РФ. Аналіз заяв дипломатичних представників на міжнародних форумах дає можливість зробити висновок, що сучасний конфлікт в Україні також має стати імпульсом для глобального перетворення в системі ООН.

Ключові слова: Міжнародний кримінальний суд, Римський статут, Нюрнберзький трибунал, агресія, воєнні злочини, спеціальний трибунал щодо Росії, війна в Україні, Генеральна Асамблея.

In the article a study on the concept of creating a military tribunal to prosecute the citizens of the aggressor state who have committed international crimes was carried out. These crimes are aggression, war crimes, crimes against humanity and genocide. Such international crimes took place on the territory of Ukraine. They were committed by Russia, which attacked Ukraine in February 2022. Belarus is also an aggressor state, because it supported and assisted the Russian Federation.

This is a malicious violation of international law. It is a threat to the basic principles for modern international coexistence of states. Russia is an aggressor state and violates the UN Charter. The author argues that a special international tribunal should be created to investigate the grave crimes that Russia has committed against the Ukrainian people.

Ukraine faced few problems to apply the jurisdiction of the International Criminal Court to the situation of Russian aggression. First of all, Ukraine has not ratified the Statute of the Court. Russia and Belarus are not parties to the Rome Statute. This is a problem for an applying of jurisdiction to citizens of these countries. However, in 2014, Ukraine submitted an application to recognize the jurisdiction of the International Criminal Court. Also, Article 124 of the Constitution of Ukraine has a basis for recognizing the jurisdiction of the Criminal Court. Therefore, the lawsuit will take place.

The author argues that the special tribunal should be an international body. It cannot be part of the judicial system of Ukraine. Because, the immunities of high officials who have committed international crimes are an obstruction to the national judicial process.

In order to build a special tribunal, it is necessary to conclude an agreement between Ukraine and the UN. Since this agreement will be approved by the General Assembly, it means that most of states will support the principle not to use force for their international relations. This principle is not observed by Russia, which is a permanent member of the Security Council. Therefore, we can conclude that the conflict in Ukraine should be an impulse to reform the UN.

Key words: International Criminal Court, Rome Statute, Nuremberg Tribunal, aggression, war crimes, special tribunal for Russia, war in Ukraine, General Assembly.

Постановка проблеми. Основні принципи безпеки міжнародного миру, як основа сучасного світопорядку були закладені після закінчення Другої світової війни – самої масштабної за територією, кровопролитною та жорстокою за її жертвами. Ці принципи, закріплені в універсальному документі – Статуті ООН, підтверджені підписами майже усіх країн світу, містять заборону на застосування сили чи погрозу силою. Хоча ця заборона не була дотримана державами досконалим, проте вона сприяла скороченню міждержавних воєн у післявоєнну епоху.

У лютому 2022 року РФ почала війну проти України – найбільшу транскордонну війну в Європі за часів останньої світової. За підтримкою та за сприяння Білорусії Росія скоїла акти агресії проти території незалежної

України. Це не просто злісне порушення норм міжнародного права, це становить загрозу фундаментальним принципам сучасного правового порядку. Ставки нинішнього конфлікту надзвичайно високі, так як ці акти є відвертим викликом глобальній забороні на застосування сили та завоювання територій. Крім того, це напад не лише на країну, яка потерпає фізичної атаки, але й напад на міжнародне співтовариство в цілому.

Ось чому всесвітня реакція на війну була такою потужною, коли держави об'єдналися для забезпечення та підтримки України зброєю та фінансовими ресурсами. І саме тому ці зусилля мають супроводжуватися кримінальним переслідуванням відповідальних за скоєння злочину агресії осіб. Тому, сучасні дослідження для створення форуму для покарання за такі злочини є настільки важливими.

Аналіз останніх досліджень. Питанням застосування міжнародної відповідальності за скоєні воєнні злочини, актів агресії та геноциду, аналізу діяльності міжнародних кримінальних судів та юрисдикції військових трибуналів, зокрема Нюрнберзького, Токійського та трибуналів кінця ХХ століття була присвячена значна кількість досліджень як вітчизняних так і зарубіжних науковців. Такі наукові пошуки активізувалися після подій 2014 року, пов'язаних з агресивними діями РФ по відношенню до України та анексією Криму. Окремі аспекти визначеної проблематики були об'єктом доктринальних праць К. Важної, А. Васюренко, В. Гутніка, Н. Дрьоміної, К. Задої, Дж. Мартінеза. Серед останніх досліджень можна відокремити роботи І.М. Жаровської, У.З. Коруц, О.О. Чубінідзе.

Проте, з огляду на безпрецедентний характер неспровокованого вторгнення та відсутність сучасних дієвих механізмів застосування міжнародної відповідальності для керівництва держав-агресорів за скоєні тяжкі злочини проти українського народу є доцільним дослідження концепції створення спеціального трибуналу з розгляду справи про агресію РФ та Білорусії щодо України.

Виклад основного матеріалу. Коли ми чуємо слова «міжнародний військовий трибунал», на думку спадають історичні події після закінчення Другої світової війни. Відомо, що у 1942 році представники дев'яти держав підписали декларацію, яка створила основи для Нюрнберзького трибуналу. Пізніше, в серпні 1945 держави уклали Лондонську угоду та Нюрнберзьку Хартію. Остання створила Міжнародний військовий трибунал для кримінального процесу над німецько-фашистськими лідерами. Перше його засідання було проведено вже у жовтні 1945 року. Другий подібний судовий орган здійснював свою роботу у період з 1946 по 1948 роки для засудження японців за скоєні ними військові злочини. Орган отримав свою назву за місцем його проведення – Токійський трибунал.

Проте, в історичних джерелах можна знайти згадку про більш ранній прецедент створення подібного інструменту міжнародного правосуддя – Спеціального трибуналу, сформованого у 1919 році на підставі Версальського мирного договору для міжнародного процесу над німецьким кайзером Вільгельмом II. Втім, Трибунал не розпочав роботу і процес не відбувся, так як Нідерланди, куди втік кайзер, відмовилися його видати [1, с. 280].

Після Нюрнберзького і Токійського наприкінці ХХ століття були сформовані міжнародні військові трибунали, які вирішили долю винних у скоєнні злочину геноциду та порушенні норма міжнародного гуманітарного права. Зокрема, з 1993 року на підставі резолюції Ради Безпеки ООН був створений Міжнародний трибунал для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, скоєні з 1991 року на території колишньої Югославії, який проіснував до 2017 року. Також, резолюцією Радбезу з 1994 р. сформований Трибунал щодо Руанди, який функціонував до 2015 р. для судового переслідування осіб, винних за геноцид на території Руанди та громадян Руанди, які скоїли такий злочин на території сусідніх держав. Ще треба згадати так звані квазі-трибунали – спеціальний суд по Сьєрра-Леоне та особливі колегії по тяжких злочинах Східного Тимору, але вони стосувалися злодіянь, скоєних в період громадянських війн та засудили воєнних та посадовців конкретно країни конфлікту.

Однак, саме на процесі у Нюрнберзі вперше були визначені і вжиті в обвинуваченні поняття «воєнні злочини» і «злочини проти людяності». Адже, перед Другою світовою війною ці звірства визнавалися просто частиною війни. Сформовані прогресивні принципи Нюрнберзького трибуналу знайшли подальший розвиток в сучасних нормах міжнародного гуманітарного і міжнародного кримінального права.

Злочин агресії, який також обговорений уперше в міжнародному суді на Нюрнберзькому процесі, був інкримі-

нований німецьким військовим, політичним і навіть економічним лідерам і пропагандистам, яких звинуватили у плануванні агресивної війни та у порушенні умов угоди – Пакту Бріана-Келлога (1928 рік). Цей документ є першою багатосторонньою угодою, яка засуджує загарбницьку війну, а держави-підписанти, серед яких була і Німеччина, оголосили про відмову від війни як «інструменту національної політики» [2]. Названий Пакт, який містить всього три статті, створив основу для подальшого закріплення у Статуті ООН важливого принципу заборони агресії. Отже, у рішенні Нюрнберзького суду наголошувалося, що загарбницька війна є найвищим міжнародним злочином, який «... відрізняється від інших військових злочинів лише тим, що містить у собі накопичене зло в цілому» [3].

Подальший розвиток та нормативна фіксація терміну «агресія» у Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 3314 стали результатом роботи Спеціального комітету з питань визначення агресії, створеного ще у 1967 році. В цьому документі певні дії держави було кваліфіковано як «агресію», але відповідальності за них або конкретизації щодо відповідних суб'єктів такої відповідальності не встановлено. Втім, Резолюція стала новим кроком для подальших обговорень при прийнятті прогресивного інструменту для покарання фізичних осіб, винних у найтяжчих міжнародних злочинах – Римського Статуту Міжнародного кримінального суду.

У сучасному світі міжнародна спільнота зацікавлена у притягненні до відповідальності винних за порушення загальних цінностей глобального світопорядку, тому значення процесу в умовах міжнародного військового трибуналу, який визнала більшість держав, полягає в досягненні публічної превентивності. Як справедливо стверджує вчена У. З. Коруц, військові трибунали стали «... формою найбільш ефективної реакції міжнародної спільноти на воєнні злочини...» [4, с. 267] та застосовуються для «... здійснення правосуддя у сфері... злочинів проти людяності, а також інших порушень міжнародно-правових актів, які тягнуть за собою суспільно-небезпечні наслідки...», що проявляються головним чином, «... через наявність жертв серед цивільного населення, наявність руйнувань цивільної інфраструктури тощо» [5, с. 223]. Однак, зазначений орган міжнародного правосуддя є органом *ad hoc*, який має обмежену персональну, а також територіальну та часову юрисдикцію, створюється з метою публічного покарання осіб за особо тяжкі злочини, визначенні міжнародним правом як такі, що скоєні під час війни або у зв'язку з війною.

Навпаки, Міжнародний кримінальний суд, створений відповідно до Римського Статуту – це перший постійний міжнародний судовий орган, призначений для розслідування та осуди фізичних осіб, винних у злочинах проти людяності, геноциду, агресії та військових злочинах. Він розташований в Гаазі, розпочав свою роботу з липня 2002 року, та на початку 2022 року його юрисдикцію визнали більше ста двадцяти держав.

Однак, щодо злочину агресії проти України та скоєних на її території інших міжнародних злочинів є проблемні питання юрисдикції Кримінального суду. Справа в тому, що ні наша держава, ні держави-агресори не є сторонами Римського статуту. При таких обставинах Міжнародний кримінальний суд не матиме юрисдикції щодо подій, які зараз відбуваються в Україні у зв'язку з нападом РФ та не зможе притягнути до відповідальності громадян держав, що не є сторонами Статуту. Деякі експерти пропонують внести поправки до Статуту, але водночас розуміють, що такий процес може затягнутися на багато місяців або рік, або взагалі поправки не будуть прийнятими. Втім, відомо, що у 2014 році наша країна подала заявку про визнання юрисдикції Суду та пролонгувала її у наступному році на невизначений термін [6], та відповідно до ст. 124 Конституції, Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським ста-

тутом [7]. Тому на цей підставі справи про геноцид українського народу, злочини проти людяності та військові злочини, скоєні на її території та проти її громадян будуть розглядатися Судом.

На початку березня 2022 року Прокурор Міжнародного кримінального суду почав збір доказів та «...розслідування ситуації в Україні з 21 листопада 2013 року і далі, охоплюючи, таким чином, будь-які попередні та поточні звинувачення у воєнних злочинах, злочинах проти людяності чи геноциді, скоєних на будь-якій частині території України будь-якою особою» [8]. У той же час для належного документування воєнних злочинів, скоєних російською армією в Україні, офісом Генпрокурора України спільно з українськими та міжнародними партнерами створено спеціальний інтернет-ресурс (<https://warcrimes.gov.ua/>). Зібрані докази допоможуть у кримінальному переслідуванні причетних до злочинів осіб відповідно до нашого національного законодавства, у Кримінальному суді в Гаазі, а також у новоствореному спеціальному трибуналі щодо Росії.

Майже ні у кого не викликає сумніву, що спеціальний трибунал повинен бути міжнародним, а ні складовим елементом національної судової системи України. Хоча з цього приводу деякі фахівці мають свою особливу думку. Проте, міжнародний характер спеціального судового органу обумовлений цією обставиною, що загарбницька війна РФ завдає шкоди не лише нашій країні, а й міжнародній спільноті в цілому. Крім того у міжнародному судовому процесі будуть зняті імунітети, які перешкоджатимуть національному правосуддю щодо високопосадовців країн-агресорів.

Ще один важний аспект окресленого процесу – це нормативне підґрунтя функціонування спецтрибуналу. Оскільки РФ порушила свої міжнародні зобов'язання, закріплені в Статуті ООН як фундаментальні та основоположні принципи співіснування держав, і цей факт підтвердили сто сорок одна країна світу, які підтримали резолюцію щодо засудження агресії Росії [9], створення трибуналу повинне ґрунтуватися на угоді між Україною та ООН. Це означатиме підтримку Генеральної Асамблеї, що дозволить державам з усього світу, а не тільки Європи, долучитися та підтвердити загальновизнану норму, від якої відступилася РФ. І з цим прийде розуміння, що злочин агресії є міжнародним злочином, незалежно від того, вчинений він в Європі чи в іншій частині світу.

Не менш аргументовані думки фахівців з приводу обмеженої юрисдикції нового міжнародного трибуналу по справі РФ. Це означає, що злочини, що переслідуються у Міжнародному кримінальному суді чи в національному

не повинні підпадати під юрисдикцію нового трибуналу. Логічно окреслити правову сферу його діяльності лише злочином агресії та визначити покарання високопосадовцям. Для цього трибунал може прийняти визначення злочину «агресія», закріплене у Римському статуті, яке «... обмежує сферу переслідування правопорушень «явними» порушеннями Статуту ООН і злочинами, вчиненими на керівних посадах» [3].

Проте питання щодо відповідальності за злочин агресії залишається за межами юрисдикції Суду для не сторін Статуту, тому вимагає створення нового міжнародного трибуналу. На думку українських та зарубіжних дипломатів такий орган має бути створений за участю всіх держав світу. В свою чергу треба погодитися з думкою вченої К. Бусол, яка наголосила, що необхідність засудження невинуватих російської агресії в Україні має зачіпати не лише питання цієї жадливої агресії як такої, але й інші випадки використання сили у міжнародних відносинах [10].

Висновки. Отже, проведене дослідження призвело до висновку, що у сучасному світі військові трибунали є найвищою формою міжнародного судочинства. Трибунал передбачає публічність та невідворотність настання покарання, що, в свою чергу, є елементом гарантії непопорушності міжнародного правопорядку.

Нюрнберзький та Токійський трибунали стали прецедентами підсудності головних державних службовців міжнародному правосуддю, спростувавши середньовічний постулат, що королів судять лише боги. Нюрнберзький процес вперше встановив, що офіційні державні особи звинувачуються у злочинах, які скоєні від імені свого народу, та несуть персональну кримінальну відповідальність за це.

Для застосування юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо злочинів в Україні, скоєні російськими військовими та головними офіційними особами РФ, є деякі особливості. Але основна концепція створення спеціального судового органу для Росії мусить будуватися на наступних принципах: цей трибунал повинен бути міжнародним, а ні частиною національної судової системи України; нормативною основою має бути угода між нашою державою та ООН, схвалена Генеральною Асамблеєю. Таким чином, створення спеціального трибуналу для РФ буде імпульсом у нових підходах для розширення юрисдикції Кримінального суду у вирішенні питання переслідування за акти агресії, а Україна стане прикладом для реагування на агресію. Як вважають міжнародні експерти, сучасний конфлікт в Україні має стати «каталізатором» та «поштовхом» для глобального перетворення ООН.

ЛІТЕРАТУРА

1. Sunga L. The emerging system of international criminal law: developments in codification and implementation. Martinus Nijhoff Publishers, 1997. 486 p.
2. The Avalon Project : Kellogg-Briand Pact 1928. Yale Law School Lillian Goldman Law Library. URL : https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp
3. Oona A. Hathaway. The Case for Creating an International Tribunal to Prosecute the Crime of Aggression Against Ukraine. URL : <https://www.justsecurity.org/83117/the-case-for-creating-an-international-tribunal-to-prosecute-the-crime-of-aggression-against-ukraine/>
4. Коруц У. З. Вплив практики міжнародних кримінальних трибуналів на визначення пропаганди війни як міжнародного злочину. *Право і суспільство*. 2021. № 1. С. 265–272. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.1.40>
5. Коруц У. З. Практика Нюрнберзького трибуналу та її значення для кваліфікації пропаганди війни як міжнародного злочину. *Альманах міжнародного права*. Випуск 24. 2020. С. 222–230. DOI <https://doi.org/10.32841/ILA.2020.24.26>
6. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєних злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text>
7. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
8. Левченко Т. «Слідами нацистів»: чи реально засудити російських воєнних посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року. (Дата публік. 11.03.2022 р.). Електрон. ресурс «Радіо свобода». URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/chy-realno-zasudyty-rosiyu-za-voyenni-zlochyny/31723876.html>
9. Агрессия против Украины : Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН. Генассамблея ООН потребовала от России «немедленно» вывести свои войска из Украины. URL : <https://news.un.org/ru/story/2022/03/1419092>
10. Бусол К. Трибунал для Росії має створюватися за підтримки ООН. *Українформ* – мультимедійна платформа іномовлення України. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/3600030-miznarodnij-tribunal-dla-rosii-mae-stvoruvatis-za-pidtrimki-oon-ekspertka.html>